

ŁUKASZ KRUCKI

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie

**Zmiany terytorialno-organizacyjne archidiecezji gnieźnieńskiej
w następstwie Aneksu do bulli cyrkumskrypcyjnej
Totus Tuus Poloniae populus z 2004 r.**

Territorial and Organizational Changes in the Gniezno Archdiocese in Consequence
of the Appendix to the Papal Circumscription Bull *Totus Tuus Poloniae populus* of 2004

Archidiecezja gnieźnieńska na przestrzeni ponad tysiąca lat swojego istnienia niejednokrotnie zmieniała granice¹. O ile w okresie staropolskim proces ten przebiegał powoli, odnosząc się jedynie do niewielkich korekt linii granicznej, o tyle w ostatnich dwóch stuleciach przeobrażenia te przybrały niespotykaną wcześniej skalę². Wystarczy wspomnieć, że tylko w pierwszym ćwierćwieczu XIX w. zmiany cyrkumskrypcyjne dokonywały się w latach: 1805, 1818 i 1821, co było niewątpliwym efektem ówczesnej sytuacji politycznej, jak i dążeń etatystycznych państw partycypujących w rozbiorach szlacheckiej Rzeczypospolitej, a więc Rosji, Prus i Austrii³. Także wiek następny okazał się w tej dziedzinie dynamiczny. Przyniósł najstarszej polskiej archidiecezji nowe rozwiązania ukształtowania przestrzennego, określone na mocy bulli cyrkumskrypcyjnych: *Vixdum Poloniae unitas* z 1925 r., jak i późniejszej – *Totus Tuus Poloniae populus* – z 1992 r. Szczególnie ta ostatnia okazała się brzemienna w skutki, gdyż zapoczątkowała proces sukcesywnego i poważnego uszczuplania terytorium archidiecezji świętowojciechowej, który dopełniony został po 12 latach, w 2004 r.⁴

¹ B. Kumor, *Granice archidiecezji gnieźnieńskiej w tysiącleciu (1000-1939)*, „Prawo Kanoniczne” 9(1966) nr 3-4, s. 3.

² Ł. Krucki, *Archidiecezja gnieźnieńska i jej granice w dokumentach Stolicy Apostolskiej (od wieku XIX do początku XXI)*, „Kościoł w Polsce. Dzieje i Kultura” 12(2013), s. 87-114.

³ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 20(1970), s. 354; Tenże, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 102-103.

⁴ B. Wojtuś, *Archidiecezja gnieźnieńska*, w: *Progrediamur oportet in spe. 20-lecie bulli Jana Pawła II Totus Tuus Poloniae populus. Księga Jubileuszowa dedykowana Jego Eksceleencji Arcybi-*

Niniejszy artykuł za swój zasadniczy cel badawczy przedkłada omówienie problematyki związanej ze zmianami terytorialnymi najstarszej polskiej archidiecezji. Pierwszorzędnym zamiarem autora było przybliżenie przeobrażeń, które dotknęły archidiecezję gnieźnieńską w 2004 r., jak również ukazanie ich znaczenia dla misji pastoralnej Kościoła gnieźnieńskiego.

ZNACZENIE BULLI *TOTUS TUUS POLONIAE POPULUS* DLA ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ

Chcąc omówić wymowę prawną *Aneksu* od bulli cyrkumskrypcyjnej *Totus Tuus Poloniae populus*, trzeba odnieść się do decyzji Jana Pawła II z 25 marca 1992 r. o nowym rozgraniczeniu metropolii i diecezji Kościoła katolickiego w Polsce. Ten doniosły akt prawny zakładał bowiem reorganizację struktur Kościoła na ziemiach polskich na niespotykaną wcześniej skalę. Wystarczy nadmienić, że ustanowiono wówczas osiem nowych metropolii oraz 13 diecezji, co przekonuje o skali podjętego dzieła⁵.

W poniższych rozważaniach najistotniejsze są jednak ustalenia odnoszące się do struktury i organizacji archidiecezji gnieźnieńskiej. Zgodnie z wolą Jana Pawła II ustała wówczas istniejąca od 46 lat unia personalna między Gniezmem a Warszawą. Dzięki temu najstarsza polska archidiecezja otrzymała odrębnego ordynariusza w osobie arcybiskupa Henryka Muszyńskiego (1992-2010), co stanowiło niewątpliwie korzystną zmianę dla jej samodzielnego rozwoju⁶.

Wytyczne bulli poszły jeszcze dalej i wprowadziły istotne modyfikacje terytorialne w strukturze najstarszej polskiej archidiecezji. Podyktowane to zostało erekcją dwóch diecezji – kaliskiej i toruńskiej, które po części zostały utworzone z *władztwa św. Wojciecha*. Konieczna okazała się również regulacja granicy z diecezją pelplińską⁷.

Na rzecz diecezji kaliskiej odłączono trzy dekanaty południowo-wschodnie archidiecezji: czermiński (z parafiami: Broniszewice, Broniszewice Nowe, Czermin, Grodzisko n. Prosną, Kotlin, Lubinia Mała, Magnuszewice, Sławoszew, Strzydzew, Twardów, Wieczyn, Żegocin), jarociński (z parafiami: Brzostków, Golina, Jarocin – pw. św. Marcina, Jarocin – pw. Chrystusa Króla, Jarocin – pw.

skupowi Józefowi Kowalczykowi Metropolicie Gnieźnieńskiemu, Prymasowi Polski z okazji Złotego Jubileuszu Kapłaństwa, red. A. Mazurek, Warszawa 2012, s. 186.

⁵ Szczegółowy artykuł na ten temat: T. Moskal, *Bulla „Totuus Tuus Poloniae populus” – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i kultura” 12(2013), s. 159-165.

⁶ H. Muszyński, *Rola prymasa Polski przed i po ogłoszeniu bulli Totus Tuus Poloniae populus*, w: *Progrediamur oportet...*, dz. cyt., s. 46.

⁷ *Struktura Kościoła w Polsce*, „L'Osservatore Romano” 13(1992) nr 3-4 (wyd. polskie), s. 71.

św. Antoniego z Padwy, Kretków, Pogorzela, Siedlemin, Wilkowyja, Witaszyce, Żerków) i pleszewski (z parafiami: Brzezcie, Gołuchów, Jedlec, Karmin, Koryta, Kowalew, Kuczków, Lenartowice, Lutynia, Pleszew – pw. Ścięcia św. Jana Chrzyciela, Pleszew – pw. św. Floriana, Pleszew – pw. Najświętszego Zbawiciela, Sośnica, Sowina, Tursko)⁸.

Nieco mniejsze straty odnotowała archidiecezja gnieźnieńska na odcinku północnym, gdzie uzyskała dwóch nowych sąsiadów diecezję toruńską i pelplińską. Na korzyść nowo utworzonej diecezji toruńskiej odłączono dekanat Toruń-Podgórz (z parafiami: Cierpice, Grabie, Mała Nieszawka, Otloczyn, Toruń-Czerniewice, Toruń-Podgórz, Toruń-Rudak, Toruń-Stawki), natomiast diecezja pelplińska pozyskała Wierzchucin Królewski i Fordon (w części leżącej poza granicami administracyjnymi miasta Bydgoszczy)⁹.

Już z tego pobieżnego zestawienia wynika, że w 1992 r. archidiecezja gnieźnieńska poniosła stratę zarówno w swojej północnej, jak i południowej części. Wprawdzie rekompensatą było przyłączenie dekanatu Fordon (wcześniej w diecezji chełmińskiej) z parafiami znajdującymi się w obrębie administracyjnym miasta Bydgoszczy, a więc parafiami pod wezwaniem: św. Jana Apostoła i Ewangelisty, św. Marka, św. Mateusza, św. Mikołaja i Matki Boskiej Królowej Męczenników. Nie były one jednak w stanie zastąpić tych, które odeszły na rzecz diecezji kaliskiej, pelplińskiej i toruńskiej¹⁰.

OKOLICZNOŚCI WYDANIA ANEKSU I JEGO USTALENIA

Po wprowadzeniu w życie rozgraniczeń wynikających z tenoru bulli *Totus Tuus Poloniae populus* wydawać się mogło, że były one ostatecznym rozwiązaniem kwestii organizacyjnej Kościoła katolickiego w Polsce. Jednak wkrótce dostrzeżono potrzebę kolejnych reorganizacji, które swoim zasięgiem miały objąć i archidiecezję gnieźnieńską. Wśród wielu rozważanych koncepcji pojawiła się taka, która postulowała utworzenie diecezji noszącej nazwę gnieźnieńsko-bydgoskiej, aby w ten sposób dowartościować Bydgoszcz a jednocześnie pełniej uwzględnić potrzeby duszpasterskie tego największego miasta archidiecezji. Projekt ten nie doczekał się realizacji, gdyż został utracony we wstępnej fazie jego formułowania. Dopiero w 2003 r., w związku z przygotowaniami do obchodów 25-lecia wyboru na Stolicę Piotrową Jana Pawła II, w prasie polskiej pojawiły

⁸ Ł. Krucki, *Archidiecezja gnieźnieńska...*, dz. cyt., s. 104.

⁹ *Komunikat Nuncjatury Apostolskiej o decyzji Ojca św. w związku z utworzeniem nowej struktury administracyjno-organizacyjnej Kościoła w Polsce*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” (dalej: WAG) 47(1992) nr 3-4, s. 161.

¹⁰ B. Wojtuś, *Archidiecezja gnieźnieńska...*, dz. cyt., s. 187.

się kolejne pogłoski o reorganizacji struktur Kościoła katolickiego w Polsce, które miały się wpisać w szerszy nurt uroczystości jubileuszowych. Prognozowano powstanie czterech diecezji: wałbrzyskiej, piotrkowsko-sieradzkiej, gorzowskiej oraz bydgoskiej. Spekulowano przy tym o możliwości ponownego zawiązania unii personalnej między archidiecezją gnieźnieńską a poznańską. Wówczas nie doszło jednak do żadnych rozgraniczeń ani tym bardziej przeobrażeń ustrojowych Kościoła katolickiego w Wielkopolsce¹¹.

Istotne zmiany w interesującej nas dziedzinie przyniosła decyzja Jana Pawła II z 24 lutego 2004 r. Papież podpisał wtedy dekret wykonawczy mający na celu dopełnienie reorganizacji struktur duszpastersko-administracyjnych podjętej na mocy bulli *Totus Tuus Poloniae populus*. W wyniku tej decyzji utworzono dwie nowe diecezje – świdnicką i bydgoską. Postanowiono także, aby diecezja łowicka została wyłączona z metropolii warszawskiej i włączona do nowo ustanowionej metropolii łódzkiej. Wytyczne te, wchodząc w życie z dniem 25 marca 2004 r., były istotne z punktu widzenia kilku diecezji: gnieźnieńskiej, koszalińsko-kołobrzeskiej, legnickiej, pelplińskiej, poznańskiej, wrocławskiej, wrocławskiej, gdyż wpływały na kształt ich terytorium¹². Wykonawcą rozporządzeń *Aneksu*, tak jak wcześniej wytycznych bulli *Totus Tuus Poloniae populus*, został arcybiskup Józef Kowalczyk, czyli ówczesny nuncjusz apostolski w Polsce¹³.

Postanowienie papieskie w odniesieniu do terytorium archidiecezji gnieźnieńskiej pociągało za sobą brzemiennie skutki. Przyczyniło się do odłączenia od najstarszej polskiej archidiecezji 12 dekanatów: Bydgoszcz I (Północ) z 10 parafiami, Bydgoszcz II (Śródmieście) z siedmioma parafiami, Bydgoszcz III (Południe) z dziewięcioma parafiami, Bydgoszcz IV (Wyżyny) z 11 parafiami, Bydgoszcz V (Fordon) z 10 parafiami, kcyński z 10 parafiami, łobżenicki z dziewięcioma parafiami, mrotecki z dziewięcioma parafiami, nakielski z dziewięcioma parafiami, szubiński z 12 parafiami, wyrzyski z ośmioma parafiami oraz wysocki z dziewięcioma parafiami¹⁴.

¹¹ „Wprost” (2003) nr 37, s. 20.

¹² *Statystyka diecezji Kościoła katolickiego w Polsce 1992-2004*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, S.H. Zaręba, Warszawa 2006, s. 26.

¹³ W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI w.*, Warszawa-Olsztyn 2011, s. 36-39.

¹⁴ *Dekanaty i parafie wyłączone z Archidiecezji Gnieźnieńskiej i włączone do Diecezji Bydgoskiej*, WAG 59 (2004) nr 1, s. 16-19; L. Bilicki, *Diecezja bydgoska*, w: *Progrediamur oportet...*, dz. cyt., s. 194.

Tabela 1. Dekanaty i parafie odłączone od archidiecezji gnieźnieńskiej na rzecz diecezji bydgoskiej

DEKANAT	PARAFIA	LICZBA WIERNYCH
BYDGOSKI I (PÓŁNOC)	Bydgoszcz – św. Antoniego	7000
	Bydgoszcz – św. Maksymiliana Kolbego	6200
	Bydgoszcz – bł. Michała Kozala	2900
	Bydgoszcz – Niepokalanego Poczęcia NMP	3896
	Bydgoszcz – NMP z Góry Karmel	4450
	Bydgoszcz – Przemienienia Pańskiego	1200
	Bydgoszcz – Świętego Krzyża	3510
	Bydgoszcz – Świętej Rodziny	2000
	Bydgoszcz – św. Urszuli Ledóchowskiej	3350
	Bydgoszcz – Wniebowstąpienia Pańskiego	5500
	Łochowo – św. Kazimierza Królewicza	2105
BYDGOSKI II (ŚRÓDMIEŚCIE)	Bydgoszcz – św. Andrzeja Boboli	2300
	Bydgoszcz – św. Marcina i św. Mikołaja	2300
	Bydgoszcz – NMP Królowej Pokoju	Parafia garnizonowa
	Bydgoszcz – Najświętszego Serca Pana Jezusa	14 818
	Bydgoszcz – św. Piotra i Pawła Apostołów	8505
	Bydgoszcz – św. Wincentego à Paulo	22 500
	Bydgoszcz – Zmartwychwstania Pańskiego	12 000
BYDGOSKI III (POŁUDNIE)	Białe Błota – Chrystusa Dobrego Pasterza	3500
	Bydgoszcz – Bożego Ciała	9600
	Bydgoszcz – Chrystusa Króla	16 400
	Bydgoszcz – MB Nieustającej Pomocy	15 950
	Bydgoszcz – Miłosierdzia Bożego	5800
	Bydgoszcz – MB Matki Kościoła	7650
	Bydgoszcz – Świętej Trójcy	13 500
	Bydgoszcz – św. Wojciecha	6000
	Ciele – MB Bolesnej	1230
BYDGOSKI IV (WYŻYNY)	Brzoza – NMP Królowej Polski	2910
	Bydgoszcz – Ducha Świętego	7050
	Bydgoszcz – św. Jadwigi Królowej	10 750
	Bydgoszcz – św. Józefa Rzemieślnika	2990
	Bydgoszcz – MB Fatimskiej	13 000
	Bydgoszcz – Opatrzności Bożej	9500
	Bydgoszcz – Świętych Polskich Braci Męczenników	26 000
	Bydgoszcz – MB Królowej Polski	2800
	Solec Kujawski – bł. Michała Kozala	3700
	Solec Kujawski – Najświętszego Serca Pana Jezusa	4500
	Solec Kujawski – św. Stanisława	5998
BYDGOSKI V (FORDON)	Bydgoszcz – św. Jana Apostoła i Ewangelisty	5040
	Bydgoszcz – św. Łukasza	1800
	Bydgoszcz – św. Marka	12 860
	Bydgoszcz – św. Mateusza	14 383
	Bydgoszcz – MB Częstochowskiej	7100

BYDGOSKI V (FORDON)	Bydgoszcz – MB Królowej Męczenników	20 000	
	Bydgoszcz – MB Ostrobramskiej	6000	
	Bydgoszcz – MB Zwycięskiej	9970	
	Bydgoszcz – św. Mikołaja	8200	
	Bydgoszcz – św. Stanisław BM	4000	
KCYŃSKI	Chojna – św. Małgorzaty	572	
	Czeszewo – św. Andrzeja Apostoła	1350	
	Dziewierzewo – św. Jakuba Apostoła	1650	
	Gołańcz – św. Wawrzyńca	4550	
	Jaktorowo – św. Anny	1300	
	Kcynia – św. Michała Archanioła	3225	
	Kcynia – Wniebowzięcia NMP	4825	
	Panigródz – św. Jana Chrzciciela	1692	
	Sipiory – św. Jana Nepomucena	1490	
	Smogulec – św. Katarzyny i bł. Marii Karłowskiej	2015	
	ŁOBŻENICKI	Bługowo – św. Jakuba Apostoła	325
		Dźwierzno Wielkie – św. Mikołaja	1860
Fanianowo – św. Józefa		1700	
Górka Klasztorna NMP Niepokalanie Poczętej		686	
Gromadno św. Jakuba Większego		1938	
Łobżenicy – Świętej Trójcy		5070	
Radzicz – św. Andrzeja Boboli		850	
Runowo Krajeńskie – Świętej Trójcy		1200	
Thukomy – św. Mikołaja		560	
MROTECKI	Dąbrówka Nowa – św. Jakuba Mniejszego	1820	
	Dębowo – św. Michała Archanioła	1470	
	Kruszyn – św. Kazimierza Królewicza	1700	
	Mrocza – św. Mikołaja i Wniebowzięcia NMP	5500	
	Orle – św. Macieja	1434	
	Samsieczno – Najświętszego Serca Jezusowego	1472	
	Sicienko – św. Andrzeja Boboli	1012	
	Sitno – św. Józefa	534	
	Zabartowo – św. Jakuba Większego	1100	
NAKIELSKI	Nakło – NMP Królowej Polski	4200	
	Nakło – św. Stanisława	7650	
	Nakło – św. Wawrzyńca	8100	
	Paterek – MB Bolesnej	2465	
	Potulice – Zwiastowania NMP	1489	
	Sadki – św. Wojciecha	2700	
	Ślesin – św. Mikołaja	2245	
	Śmielin – bł. Czesława	1100	
	Występ – św. Brata Alberta Chmielowskiego	1100	
SZUBIŃSKI	Chomętowo – św. Apostołów Piotra i Pawła	1254	
	Kołaczkowo – św. Wojciecha	1112	
	Łabiszyn – św. Mikołaja	2879	
	Łabiszyn – Zwiastowania NMP	2922	
	Rynarzewo – św. Katarzyny	1979	
	Samokłęski Duże – św. Bartłomieja	1150	
	Słupy – św. Wita	2382	

SZUBIŃSKI	Szaradowo – św. Mikołaja	1451
	Szubin – św. Andrzeja Boboli	5800
	Szubin – św. Marcina	4366
	Tur – św. Stanisława Kostki	998
	Władysławowo – Przemienienia Pańskiego	670
WYRZYSKI	Białośliwie – Najświętszego Serca Pana Jezusa	3308
	Glesno – św. Jadwigi	1485
	Kosztowo – św. Anny	992
	Krostkowo – św. Mikołaja	903
	Niezychowo – Niepokalanego Poczęcia NMP	795
	Osiek n. Notecią – św. Józefa	3438
	Wyrzysk – św. Marcina	6080
	Żelazno – Przenajdroższej Krwi Pana Naszego Jezusa Chrystusa	858
WYSOCKI	Bądecz – św. Józefa	1530
	Dziembowo – św. Apostołów Piotra i Pawła	1250
	Grabówko – św. Antoniego z Padwy	1086
	Kaczory – św. Andrzeja Boboli	2600
	Miasteczko Krajeńskie – Podwyższenia Krzyża Świętego	2350
	Morzewo – Przemienienia Pańskiego	830
	Rządkowo – MB Anielskiej	825
	Śmiłowo – św. Małgorzaty i MB Szkaplerznej	1669
	Wysoka – MB Różańcowej	4170

Źródło: Rocznik archidiecezji gnieźnieńskiej 2003.

Podsumowując dane zawarte w tabeli 1, należy zauważyć, że na rzecz diecezji bydgoskiej odłączono w sumie 144 parafii z 507 796 wiernymi (według *Biuletynu specjalnego Nuncjatury Apostolskiej w Polsce* z 24 lutego 2004 r. było to 510 105 wiernych). Do tejszej diecezji ekskardynowano 239 księży, którzy wywodzili się z prezbiterium gnieźnieńskiego¹⁵. Kolejnych trzech ekskardynowano już po dokonanych zmianach, tj. 26 czerwca 2004 r.¹⁶

NABYTKI Z ARCHIDIECEZJI POZNAŃSKIEJ

Stolica Apostolska, pragnąc zrekompensować Gnieznu poniesione straty, przydzieliła najstarszej polskiej archidiecezji z kanonicznego terytorium archidiecezji poznańskiej: dwa dekanaty – chodzieski i rogoziński, sześć parafii z dekanatu goślińskiego oraz trzy parafie z dekanatu kostrzyńskiego: Neklę, Opatówko i Targową Górkę, które zostały włączone do dekanatu Września I.

¹⁵ *Kapłani inkardynowani do Diecezji Bydgoskiej z Archidiecezji Gnieźnieńskiej (z dniem 25 III 2004 r.)*, WAG 59 (2004) nr 1, s. 22-25.

¹⁶ *Rocznik archidiecezji gnieźnieńskiej 2005*, Gniezno 2005, s. 710.

Tabela 2. Dekanaty i parafie przyłączone do archidiecezji gnieźnieńskiej z archidiecezji poznańskiej

DEKANAT	PARAFIA	LICZBA WIERNYCH
CHODZIESKI	Budzyń – św. Barbary	4900
	Chodzież – św. Floriana	14 450
	Chodzież – Nawiedzenia NMP	5900
	Margonin – św. Wojciecha	4150
	Podstolice – św. Kazimierza	1113
	Raczyn – św. Józefa	1300
	Stróżewo – MB Szkaplerznej	756
	Szamocin – NMP Wspomożycielki Wiernych	4800
	Ujście – św. Mikołaja	6000
	Wyszyny – MB Pocieszenia	1810
ROGOZIŃSKI	Budziszewko – św. Jakuba Apostoła	925
	Parkowo – NMP Królowej Świata	1403
	Potulice – św. Katarzyny	1400
	Pruście – św. Stanisława	1400
	Rogoźno – Ducha Świętego	6384
	Rogoźno – św. Wita	6112
	Słomowo – Wniebowzięcia NMP	641
Z DEKANATU GOŚLIŃSKIEGO	Białężyn – św. Tymoteusza	1100
	Długa Goślina – św. Marii Magdaleny	1650
	Lechlin – św. Stanisława	1446
	Murowana Goślina – Najwyższego Arcykapłana Jezusa Chrystusa	5917
	Murowana Goślina – św. Jakuba Apostoła	5721
	Skoki – św. Mikołaja	4269
Z DEKANATU KOSTRZYŃSKIEGO	Nekla – św. Mikołaja	4200
	Opatówko – św. Katarzyny	1070
	Targowa Górka – św. Michała Archanioła	1315

Źródło: Rocznik archidiecezji gnieźnieńskiej 2004/I.

Dane zawarte w tabeli 2 pozwalają ustalić, że archidiecezja gnieźnieńska uzyskała od archidiecezji poznańskiej 26 parafii wraz z 90 132 wiernymi. Należy dodać, że 42 księża pochodzących z archidiecezji poznańskiej, a pracujących w tych wspólnotach parafialnych w dniu 23 lutego 2004 r., zostało automatycznie inkardynowanych do najstarszej polskiej archidiecezji¹⁷.

¹⁷ Tamże, s. 711.

NABYTKI Z DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ

Terytorium archidiecezji gnieźnieńskiej zostało ponadto powiększone o cztery dekanaty odłączone z diecezji włocławskiej. Były to dekanaty: goliński (bez parafii Kazimierz Biskupi i klasztoru Kamedułów w Bieniszewie), kleczewski, słupecki i zagórski. Mieszkało w nich 80 138 wiernych, a posługę duszpasterską prowadziło tam 43 księży diecezjalnych oraz pięciu zakonnych (salezjanie)¹⁸.

Tabela 3. Dekanaty i parafie przyłączone do archidiecezji gnieźnieńskiej z diecezji włocławskiej (2004)

DEKANAT	PARAFIA	LICZBA WIERNYCH
GOLIŃSKI	Cienin Kościelny – św. Katarzyny	2289
	Golina – MB Szkaplerznej	5890
	Kawnice – MB Pocieszenia	3352
	Lądek – św. Mikołaja	2320
	Myślubórz – św. Mateusza Apostoła	1120
KLECZEWSKI	Budziśław Kościelny – Wniebowzięcia NMP	2200
	Dobrosłowo – św. Jakuba Apostoła	1713
	Kleczew – św. Andrzeja Apostoła	4980
	Ostrowie – MB Częstochowskiej	2800
	Wilczyn – św. Urszuli	4520
	Złotków – Imienia NMP	1385
SŁUPECKI	Ciążeń – św. Jana Chrzciciela	1970
	Giewartów – Podwyższenia Krzyża Świętego	2025
	Koszuty Małe – św. Bartłomieja	802
	Kowalewo – św. Apostołów Piotra i Pawła	896
	Młodojewo – św. Mikołaja	2000
	Samarzewo – św. Michała Archanioła	998
	Słupca – św. Wawrzyńca	6726
	Słupca – św. Leonarda	1989
	Słupca – bł. Michała Kozala	6150
ZAGÓROWSKI	Grabienie – św. Katarzyny Aleksandryjskiej	2200
	Królików – św. Michała Archanioła	3000
	Ląd – Najświętszej Marii Panny	1254
	Pyzdry – Narodzenia NMP	4954
	Szymanowice – św. Jana Chrzciciela	4483
	Trąbczyn – św. Stanisława	1562
	Zagórów – św. Apostołów Piotra i Pawła	6560

Źródło: Jak dla tabeli 2.

Spoglądając na dane zawarte w tabeli 3, należy stwierdzić, że pozyskane terytorium – z wyjątkiem parafii Ciążeń, Pyzdry i Samarzewo – przed rozbiorem należało do archidiecezji gnieźnieńskiej. Natomiast wyszczególnione parafie

¹⁸ „Biuletyn specjalny Nuncjatury Apostolskiej w Polsce”, N. 10.720/04 z 24 II 2004 r., s. 4.

przynależały w okresie staropolskim do diecezji poznańskiej. Omawiany *Aneks* do bulli *Totus Tuus Poloniae populus* stał się więc dokumentem, który ostatecznie zniwelował granicę zaborów utrzymującą się w kościelnym podziale administracyjnym od czasu niewoli narodowej.

Mapa 1. Przeobrażenia terytorialne archidiecezji gnieźnieńskiej w 2004 r.
Konsekwencje cyrkumskrypcji z 2004 r.

W wyniku przekształceń terytorialnych archidiecezja gnieźnieńska utraciła 12 dekanatów, 144 parafie, 510 105 wiernych oraz 239 księży. Pozyskała natomiast siedem dekanatów (6 całych i 1 w części), 53 parafie, 170 270 wiernych i 89 kapłanów. Po 25 marca 2004 r. liczyła 684 270 wiernych i 567 księży diecezjalnych¹⁹. Pod względem administracyjnym podzielona była na 28 dekanatów i 266 parafii. Terytorium to było jednak nacechowane różnymi tradycjami eklezjalnymi, które narosły na przestrzeni wieków zarówno w częściach archidiecezji gnieźnieńskiej, które pozostały przy Gnieźnie, jak i pozyskanych obszarach z archidiecezji poznańskiej czy też diecezji włocławskiej. W zaistniałej sytuacji nie powinno dziwić, że arcybiskup Henryk Muszyński pragnął stopniowej asymilacji pozyskanych dekanatów oraz tego, aby przejmowały one specyfikę od tych „rdzennie gnieźnieńskich”, a nie na odwrót. Temu celowi służyło również ustanowienie z dniem 1 stycznia 2005 r. dwóch dekanatów: kiszkowskiego i strzałkowskiego. Pierwszy z wymienionych, dekanat kiszkowski, został wydzielony z dekanatów pobiedzkiego i kłeckiego. Objął on parafie: Dąbrówka Kościelna, Jabłkowo, Kiszkowo, Łagiewniki Kościelne, Pomarzany, Raczkowo, Rejowiec Poznański, Sławno, Waliszewo i Wronczyn (10 parafii)²⁰. Dekanat strzałkowski natomiast powstał z dekanatu witkowskiego i skupił parafie: Brudzewo, Graboszewo, Ostrowo Kościelne, Skarboszewo, Staw, Strzałkowo, Szemborowo (7 parafii)²¹. Pomniejszony o połowę dekanat witkowski otrzymał jako rekompensatę parafię Kędzierzyn z dekanatu gnieźnieńskiego I²². Ustanowione dekanaty przez swoją bliskość z przyłączonymi do archidiecezji gnieźnieńskiej terenami były swoistym buforem, na który nałożono zadanie „promieniowania” tradycjami Gniezna, oraz stały się „łącznikiem” w procesie scalania terytorium w jednolity organizm diecezjalny. Zmodyfikowaną ostatecznie strukturę terytorialno-organizacyjną archidiecezji gnieźnieńskiej ilustruje tabela 4 (s. 264-266).

Na podstawie danych zawartych w tabeli 4 można określić, że po dokonaniu reorganizacji terytorialnej w 2004 r. oraz po zmianach przeprowadzonych przez arcybiskupa Henryka Muszyńskiego w roku następnym archidiecezja gnieźnieńska obejmowała 30 dekanatów i 266 parafii. Parafie te były jednak zróżnicowane pod wieloma względami, zwłaszcza zaś jeśli chodzi o wielkość. Najwięcej było takich, które miały 1000-2000 wiernych (35%). Następne były takie parafie, które liczyły do 1000 wiernych (27%). Trzecią pozycję zajęły wspólnoty parafialne liczące między 3000 a 4000 wiernych (9%). Na kolejnych miejscach

¹⁹ Tamże, s. 3.

²⁰ *Dekret Księdza Arcybiskupa Henryka Muszyńskiego erygujący dekanat Kiszkowo*, WAG 59 (2004) nr 4, s. 449-450.

²¹ *Dekret Księdza Arcybiskupa Henryka Muszyńskiego erygujący dekanat Strzałkowo*, WAG 59 (2004) nr 4, s. 451.

²² *Dekret Księdza Arcybiskupa Henryka Muszyńskiego określający nowe granice dekanatu Witkowo*, WAG 59 (2004) nr 4, s. 455.

Tabela 4. Organizacja archidiecezji gnieźnieńskiej (stan na dzień 1 stycznia 2005)

DEKANAT	DZIEKAN	PARAFIE	Liczba mieszkańców	Liczba wierznych
BARCIŃSKI	Bronisław Wiśniewski	Barcin – św. Jakuba Większego, Barcin – pw. św. Maksymiliana, Janikowo – Najświętszego Serca Pana Jezusa, Janikowo – bł. Michała Kozala, Janikowo-Ostrowo, Lubostroń, Pakość, Pakość-Katwaria, Piechcin, Szczepanowo	32 278	31 920
CHODZIESKI	Andrzej Ziółkowski	Budzyń, Chodzież – św. Floriana, Chodzież – Nawiedzenia NMP, Margonin, Podstolice, Raczyn, Stróżewo, Szamocin, Ujście, Wyszyny	46 048	44 693
DAMASŁAWSKI	Andrzej Stefański	Damasławek, Junczewo, Kozielsko, Niemezyn, Srebrna Góra, Świątkowo, Wąpno, Żabczyn, Żerniki	10 721	10 162
GNIEWKOWSKI	Jerzy Nowak	Brudnia, Gąski, Gniewkowo – św. Mikołaja i św. Konstancji, Gniewkowo – Najświętszego Serca Pana Jezusa, Murzyno, Ostrowo k. Gniewkowa, Parchanie, Płonkowo, Rojewice, Rojewo, Szadłowice	18 751	18 649
GNIEŹNIĘŃSKI I	Andrzej Grzelak	Gnieszno – katedra, Gnieszno – Chrystusa Wierzystego Kapłana, Gnieszno – MB Miłosterdzia, Gnieszno – Matki Zbawiciela, Gnieszno – bł. Michała Kozala, Gnieszno – Królowej Polski (parafia garnizonowa), Gnieszno – Świętej Trójcy (fara), Gnieszno – św. Wawrzyńca, Gnieszno – Wniebowzięcia NMP, Pawłowo, Zdzichowa, Żydowo	42 106	38 665
GNIEŹNIĘŃSKI II	Zbigniew Kapturczak	Gnieszno – bł. Bogumiła, Gnieszno – bł. Jolenty, Gnieszno – św. Maksymiliana Kolbego, Gnieszno – św. Michała Archanioła, Gnieszno – bł. Radzyna Gaudentego, Jankowo Dolne, Modliszewko, Strzyżewo Kościelne	36 733	35 120
GOLIŃSKI	Marian Górski	Cienin Kościelny, Golina, Kawnice, Łądek, Myslibórz	15 029	14 916
GOŚLIŃSKI	Roman Kostencki	Białężyń, Długa Goślina, Lechlin, Murowana Goślina – Najwyższego Arcykapłana Jezusa Chrystusa, Murowana Goślina – św. Jakuba Apostoła, Skoki	20 095	19 796

INOWROCLAWSKI I	Franciszek Resiak	Inowrocław – Chrystusa Miłosiernego, Inowrocław – św. Jadwigi, Inowrocław – św. Mikołaja (fara), Inowrocław – Świętego Ducha, Inowrocław-Szymborze, Kościelec, Ludzisko, Markowice	49 555	45 380
INOWROCLAWSKI II	Antoni Balcerzak	Chlewiska, Góra, Inowrocław – św. Barbary i św. Maurycego (parafia gamizonowa), Inowrocław – Imienia NMP, Inowrocław – św. Józefa, Inowrocław – Świętego Krzyża, Inowrocław – Zwiastowania NMP, Orłowo, Pieranie	35 242	33 570
KISZKOWSKI	Romuald Szczeplaniak	Dąbrówka Kościelna, Jabłkowo, Kiszkowo, Łagiewniki Kościelne, Pomarzany, Raczkowo, Rejowiec Poznański, Sławno, Waliszewo i Wronczyn	9269	9220
KLECZEWSKI	Tadeusz Skonieczny	Budziszewo Kościelny, Dobrosolowo, Kleczew, Ostrowite, Wilczyn, Ziótków	17 677	17 547
KŁECKI	Mirosław Kędzierski	Budziejewko, Dębica, Gołaszewo, KłECKO, Łopienno, Mieścisko, Podlesie Kościelne, Popowo Ignacewo, Popowo Kościelne, Sokolniki, Świniary	15 743	15 565
KRUSZWICKI	Jan Stręciwilk	Brześć, Chelmece, Kościeszki, Kruszwica – św. Apostołów Piotra i Pawła, Kruszwica – św. Teresy od Dzieciątka Jezus, Ostrowo n. Gopłem, Piaski, Polanowice, Sławsk Wielki	20 545	20 398
MIŁOŚLAWSKI	Adam Zalesiak	Biechowo, Czeszewo, Grabowo Królewskie, Kołaczkowo, Miłostaw, Nowa Wieś Królewska, Orzechowo, Sokolniki, Winnagóra, Wszembórz	16 718	16 598
MOGILEŃSKI	Stanisław Zywert	Dąbrowa, Kołodziejewo, Mogilno – św. Jakuba Większego Apostoła (fara), Mogilno – św. Jana, Mogilno – MB Nieustającej Pomocy, Niestronno, Pałędzie Kościelne, Parlin, Słaboszewo, Trlag, Wszedzień	20 999	20 552
POBIEDZISKI	Ireneusz Pluciński	Dzieskanowice, Imielno, Jerzykowo, Łubowo, Pobiedziska – św. Michała Archanioła, Pobiedziska – MB Nieustającej Pomocy, Węglewo	13 271	13 126
ROGOWSKI	Zenon Starszak	Czewujewo, Gościeszyn, Janowiec Wilkp., Koldrąb, Lubcz, Rogowo, Ryszewko	13 571	13 489
ROGOZIŃSKI	Jan Kasztelan	Budziszewko, Parkowo, Potulice, Prusce, Rogoźno – Ducha Świętego, Rogoźno – św. Wita, Słomowo	18 330	18 206
SŁUPECKI	Józef Warga	Ciążeń, Giewartów, Koszuty Małe, Kowalewo, Młodojowo, Samarzewo, Słupca – św. Wawrzyńca, Słupca – św. Leonarda, Słupca – bł. Michała Kozala	23 449	23 283

DEKANAT	DZIEKAN	PARAFIE	Liczba mieszkańców	Liczba wiernych
STRZAŁKOWSKI	Józef Warczak	Brudzewo, Graboszewo, Ostrowo Kościelne, Skarboszewo, Staw, Strzałkowo, Szemborowo	9313	9261
STRZELIŃSKI	Jan Trojanowski	Kwieciszewo, Ostrowo Mogileńskie, Rechta, Rządkwini, Siedlimowo, Stodoły, Strzelec, Strzelno, Wójcin, Wronowy	16 978	16 759
TRZEMESZEŃSKI	Bronisław Michalski	Dusznno, Gębice, Jastrzębowo, Kamieniec, Kruchowo, Orchowo – Chrystusa Dobrego Pasterza, Orchowo – Wszystkich Świętych, Różanna, Szydłowo, Trzemeszno, Trzemżał, Wylatowo	20 085	19 896
WĄGROWIECKI	Andrzej Rygielski	Grylewo, Kamienica, Łekno, Tarnowo Pańskie, Wągrowiec – św. Jakuba Apostoła (fara), Wągrowiec – bł. Michała Kozala, Wągrowiec – Wniebowzięcia NMP, Wągrowiec – św. Wojciecha, Żoń	30 926	29 940
WITKOWSKI	Heliodor Jankiewicz	Gorzykowo, Kędzierzyn, Mielżyn, Niechanowo, Ostrowite Prymasowskie, Powidz, Witkowo	18 495	16 432
WRZESIŃSKI I	Kazimierz Główny	Bardo, Czermiejewo, Grzybowo, Jarząbkowo, Marzenin, Nekla, Opatówko, Targowa Górka, Wrzesnia – Świętego Krzyża, Wrzesnia – Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM (fara)	27 072	27 007
WRZESIŃSKI II	Kazimierz Kuczma	Bieganowo, Gozdowo, Kaczanowo, Węgierki, Wrzesnia – św. Kazimierza, Wrzesnia – św. Królowej Jadwigi, Wrzesnia – Świętego Ducha, Zieliniec	25 238	24 578
ZAGÓROWSKI	Ryszard Maciejowski	Grabienice, Królików, Łąd, Pyzdry, Szymanowice, Trąbczyn, Zagórów	24 012	23 891
ZŁOTNICKI	Józef Jędrusik	Dąbrowy Wielkie, Dźwierzchno, Jaksice, Lisewo Kościelne, Liszkowo, Nowa Wieś Wielka, Pęchowo, Tucznno, Złotniki Kujawskie	15 860	15 548
ŻNIŃSKI	Tadeusz Nowak	Brzyskorzystew, Cerekwica, Chomiża Szlachecka, Gęsawa, Gorzyce, Jabłkowo, Kierzkowo, Wenecja, Żnin – św. Floriana (fara), Żnin – św. Marcina, Żnin – NMP Królowej Polski	26 356	26 142

Źródło: Rocznik archidiecezji gnieźnieńskiej 2005.

ulożowały się natomiast te, które charakteryzowały się następującą ilością wiernych: 2000-3000 (8%), 4000-5000 (6%), 6000-7000 (5%), 9000-17 500 (3%), 5000-6000 (3%), 7000-8000 (2%), 8000-9000 (2%). Zestawienie to jednoznacznie wykazuje, że w archidiecezji gnieźnieńskiej większość stanowiły parafie małe do 2000 wiernych (62%)²³.

INNE WYTYCZNE ANEKSU ODNOSZĄCE SIĘ DO ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ

Oprócz zmian cyrkumskrypcyjnych *Aneks* wprowadzał także rozwiązania organizacyjno-ustrojowe. Zostały one omówione w *Dekrecie wykonawczym* dołączonym do interesującego nas dokumentu. Jego ustalenia zakładały, że prezbiterium Kościoła gnieźnieńskiego będą tworzyć zarówno ci kapłani, którzy w dniu 23 lutego 2004 r. pełnili zalecane im obowiązki w dekanatach pozostawionych przy archidiecezji gnieźnieńskiej, jak i ci, którzy pracowali w dekanatach do niej przyłączonych, choć rdzennie wywodzili się z archidiecezji poznańskiej i diecezji wrocławskiej²⁴.

Bardziej skomplikowana okazała się przynależność diecezjalna diakonów i alumnów seminariów duchownych wywodzących się z terenów, które zostały włączone do archidiecezji gnieźnieńskiej. Początkowo *Dekret wykonawczy* sprawy te precyzował w sposób następujący: *przynależność diecezjalna diakonów i kleryków seminariów duchownych zainteresowanych diecezji ustalana jest zgodnie z miejscem ich urodzenia (alumni urodzeni na terytorium, które weszło w skład nowych diecezji, należą do tej diecezji)* (pkt. 9.3). Jako że tłumaczenie to było nieprecyzyjne (alumn urodzony na terytorium, które przeszło pod zarząd arcybiskupa gnieźnieńskiego, mógł nie mieć z miejscem swojego urodzenia nic wspólnego poza rzeczonym faktem), wkrótce zastąpiono je bardziej precyzyjnym określeniem mówiącym nie o miejscu urodzenia, a pochodzenia²⁵. Po takim postawieniu sprawy do Prymasowskiego Seminarium Duchownego w Gnieźnie trafiło dziewięciu alumnów z seminarium poznańskiego i ośmiu alumnów z seminarium wrocławskiego. Znacznie więcej kleryków, bo 40, odeszło jednak z seminarium gnieźnieńskiego i wraz z rozpoczęciem roku akademickiego 2004/2005 podjęło formację seminaryjną w Wyższym Seminarium Duchownym w Bydgoszczy, które zostało Wyższym Misyjnym Seminarium Duchownym Zgromadzenia Ducha Świętego początkowo zorganizowane wraz z miejscowym seminarium duchaczy²⁶.

²³ B. Wojtuś, *Archidiecezja gnieźnieńska...*, dz. cyt., s. 187.

²⁴ „Biuletyn specjalny...”, dz. cyt., s. 2.

²⁵ Tamże.

²⁶ C. Pest, *Rektorzy Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2005*, Gniezno 2005, s. 67-68.

Możliwość wyboru diecezji pozostawiono księżom emerytom. Ci mogli indywidualnie opowiedzieć się, do której diecezji pragną przynależeć. Dzięki temu uzyskali prawo swobodnego przemieszczania się po wcześniejszym (formalnym) ustaleniu tego faktu z ordynariuszem miejsca (pkt. 9.3)²⁷.

Dekret wykonawczy stanowił ponadto, że wszelka dokumentacja odnosząca się do osób (kapłanów, diakonów i kleryków), którzy zmienili przynależność diecezjalną, powinna zostać przekazana do kurii biskupiej, którą w przypadku Gniezna była Kuria Metropolitalna (pkt. 9.6). W dziedzinie administracyjnej istotny okazał się natomiast pkt 9.7 wspomnianego aktu. Stanowił on bowiem, że: *poszczególne diecezje w nowych granicach stają się pełnoprawnym właścicielem wszystkich diecezjalnych dóbr kościelnych znajdujących się na jej terenie w chwili ogłoszenia komunikatu [o reorganizacji struktur duszpastersko-administracyjnych i ustanowieniu nowych diecezji – ŁK]*²⁸. Dzięki takiemu postawieniu sprawy archidiecezja gnieźnieńska pozyskała m.in. dwa domy rekolekcyjne – w Rościnnie (wcześniej w archidiecezji poznańskiej) i w Słupcy (uprzednio diecezja włocławska). Inne kwestie, które nie zostały objęte normami *Dekretu wykonawczego*, a odnosiły się do spraw związanych z funkcjonowaniem np. sądów biskupich, domów księży emerytów czy też ewentualnych spraw personalnych, pozostawiono poszczególnym biskupom do rozwiązania na drodze wzajemnego konsensusu²⁹.

*

Rekapituluując powyższe wywody, należy podkreślić, że cyrkumskrypcja archidiecezji gnieźnieńskiej dokonana w 2004 r. miała istotne znaczenie dla najnowszych dziejów najstarszej polskiej archidiecezji. Doznała ona wówczas znacznego uszczerbku terytorialnego i osobowego. Chcąc uzmysłowić sobie rozmiar owych strat, trzeba w tym miejscu przywołać konkretne liczby, zaczerpnięte z dorocznych sprawozdań przekazywanych Stolicy Apostolskiej, odnoszące się do potencjału archidiecezji świętowojskiej z 31 grudnia 2003 r. (przed podziałem) i 31 grudnia 2004 r. (po podziale)³⁰. W ich świetle możemy powiedzieć, że terytorium archidiecezji gnieźnieńskiej zostało zmniejszone z 8530 km² do 8122 km². Naturalnie łączyło się to ze spadkiem liczby mieszkańców, z 1 015 903 (996 962 wiernych) do 684 017 (678 138 wiernych). Także w innych dziedzinach owa prawidłowość dała się zaobserwować. Dla przykładu można więc przywołać wartości odnoszące się do liczby dekanatów (33 w 2003 i 28 w 2004), czy też parafii (325 w 2003 i 266 w 2004).

²⁷ „Biuletyn specjalny...”, dz. cyt., s. 2.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 3.

³⁰ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, Statystyki 2001-2008, sygn. 5, *Addenda ad Quaestionarium Generale (Pro rerum statu die 31 Decembris 2003 i 2004)*.

Regres nie ominął również stanu osobowego duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej. W 2003 r. w najstarszej polskiej archidiecezji było 690 księży diecezjalnych, a rok później 541³¹. Podobnie rzecz się miała w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym, w którym w 2003 r. do kapłaństwa przygotowywało się 115 alumnów, a w rok później już tylko 98³².

Nie można jednak zapominać o korzystnych skutkach decyzji Stolicy Apostolskiej. Kapłani pracujący w dekanatach przyłączonych do archidiecezji, mający doświadczenie wyniesione z macierzystych diecezji (pozańskiej i wrocławskiej), starali się je przeszczepić na grunt archidiecezji, do której zostali inkardynowani w 2004 r. Zaowocowało to wprowadzeniem nowych form duszpasterskich, które zaczęły przynosić owoce w latach następnych. Nie był to jednak proces łatwy, gdyż pozostawione przy archidiecezji gnieźnieńskiej parafie oraz te, które zostały do niej przyłączone, można określić jako wiejskie lub małomiasteczkowe, a więc pozbawione ważniejszych gałęzi przemysłu. Wpłynęło to na wzrost procesu migracyjnego wiernych, a przez to ograniczyło w stosunku do nich oddziaływanie duszpasterskie. Nie przeszkodziło to jednak w tworzeniu specjalnych programów duszpasterskich przystosowanych do warunków najstarszej polskiej archidiecezji. Przykładem takowego może być program duszpasterski opracowany na 2005 r.³³

SUMMARY

In its history which spans more than a millennium the archdiocese of Gniezno not infrequently changed its boundaries due to political and pastoral reasons. It is in this long-term perspective that we should view the papal circumscription bull of 2004 which impacted on the structure and organization of the archdiocese. A reduction of its territory and a diminishing of the number of the faithful to the advantage of the newly founded diocese of Bydgoszcz vitally transformed the profile of the archdiocese. The parishes which remain in the Gniezno archdiocese and those which have been incorporated into it from the archdiocese of Poznań and the diocese of Wrocław are rural centres and country towns.

Keywords

archdiocese of Gniezno, archdiocese of Poznań, diocese of Bydgoszcz, diocese of Wrocław, organization of the Catholic Church in Poland, structure of the Catholic Church in Poland, circumscription, papal bull *Totus Tuus Poloniae populus*

³¹ *Kościół katolicki w Polsce 1991-2011. Rocznik statystyczny*, red. P. Ciecieląg i inni, Warszawa 2014, s. 95.

³² Tamże, s. 144.

³³ F. Jabłoński, *Wskazania duszpasterskie dla Archidiecezji Gnieźnieńskiej w roku 2005*, WAG 60 (2005) nr 1, s. 105-114.